

ANNA MAJDECKA-STRZEŻEK

Katedra Architektury Krajobrazu
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

KSZTAŁTOWANIE I OCHRONA KRAJOBRAZU MIEJSCOWOŚCI Z UWZGLĘDNIENIEM SPECYFIKI REGIONALNEJ DLA POTRZEB TURYSTYKI

Streszczenie. Oblicze wsi i krajobrazu wiejskiego odzwierciedlają uwarunkowania życiowe i duchowe jego mieszkańców. Stanowią je doświadczenia nagromadzone od pokoleń, charakterystyczna struktura przestrzenna i tradycja wiejska. Krajobrazy wiejskie kształtowane przez lata są dziś przedmiotem zainteresowania i ochrony. Problem ochrony krajobrazu wsi związany jest z postępującym procesem jego degradacji i przekształceń. Jest wiele przyczyn tego zjawiska. Należą do nich zmiany lub nawet zanik tradycyjnych funkcji wsi, uniformizacja wzorców kulturowych i w jej wyniku utrata indywidualności zabudowy w poszczególnych regionach oraz niszczenie środowiska naturalnego, będące efektem stałego od lat procesu wyludniania wsi, zmian w sposobie gospodarowania i strukturze własności. W procesie ochrony i kształtowania krajobrazu wiejskiego dla potrzeb rozwoju turystyki potrzebne jest umiejętne wykorzystanie spuścizny i cech specyficznych związanych z miejscowością, położeniem geograficznym, walorami społeczności lokalnej, podstawowymi funkcjami gospodarczymi oraz pełna świadomość odnośnie do wartości kulturowych i osiągnięć na danym terenie. Wykorzystanie turystyczne terenów wiejskich z pewnością przyczynia się do zwiększenia ochrony znajdujących się na nich obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego. Turystyka jest ważnym elementem oddziaływania na obszarach cennych kulturowo.

Słowa kluczowe: krajobraz kulturowy, dziedzictwo kulturowe, ochrona krajobrazu, regionalizm, turystyka

Wstęp

Krajobraz wiejski, z jakim spotykamy się na ponad połowie obszaru naszego kraju, łączy w sobie elementy krajobrazu naturalnego i kulturowego. Postrzegany jest przez układ pól, rodzaje i strukturę zabudowy, ukształtowanie terenu wraz z występującymi na jego obszarze lasami i ciekami, czy też zbiornikami wodnymi. Oblicze wsi i krajobrazu wiejskiego odzwierciedlają uwarunkowania życiowe i duchowe jego mieszkańców.

W przeszłości i współcześnie ukształtowały się szczególne jego formy, w harmonijnych układach stanowiące wartość kulturową. Czynnikiem nie mniej ważnym, mającym wpływ na kształtowanie wiejskiego krajobrazu, są takie elementy, jak tradycja, wzajemne relacje pomiędzy członkami społeczności wiejskiej oraz różnorodność procesów i przemian przyrodniczych. Tradycja jest pojęciem złożonym, obejmującym wiele elementów i przejawiającym się w różnej formie i na różną skalę. Zawiera w sobie doświadczenia nagromadzone od pokoleń, a więc określone zasady, obyczaje, poglądy, upodobania. Kulturowanie tradycji jest ważne w każdym momencie dziejowym, bowiem utrwała i zachowuje ją dla przyszłych pokoleń.

Świadomość znaczenia wykształconych w wyniku długoletnich procesów krajobrazów kulturowych, stała się podstawą dla działań ochronnych związanych z utrzymaniem specyfiki miejsca jako wyróżnika tożsamościowego różnych regionów. Zachowanie walorów krajobrazu kulturowego staje się tym ważniejsze, im większe jest niebezpieczeństwo uniformizacji, a tendencja ta ma w obecnym czasie charakter postępujący. Żywe świadectwa przeszłych epok, a takim są przecież składowe krajobrazów kulturowych, nabierają istotnego znaczenia dla ludzi w wymiarze jednostkowym, jak i dla całych społeczności, które odnajdują w nich wyraz swojej kultury i jedną z podstaw tożsamości narodowej. Są one przesłanką do nowych działań i projektowania rozwiązań przestrzenno-krajobrazowych. Dotyczą one zarówno istniejących układów krajobrazu wiejskiego, jak i czynności cząstkowych, obejmujących określone tylko składniki.

Problem ochrony krajobrazu wsi związany jest z postępującym procesem jego degradacji i zmian. Podstawowymi przyczynami tego zjawiska są: wyludnianie się wsi, zmiana struktur własności i dotychczasowych sposobów gospodarowania, a także przekształcenia lub nawet zanik tradycyjnych funkcji wsi, jako organizmów zamkniętych i w pewnej mierze samowystarczalnych oraz niszczenie środowiska naturalnego wskutek działalności inwestycyjnej, powodującej nadmierne obciążenie środowiska. Ważnym elementem jest również uniformizacja wzorców kulturowych, przejawiająca się tak w warstwie obyczajowej, jak i przede wszystkim w zaniku indywidualności zabudowy poszczególnych regionów, co istotnie wpływa na odbiór walorów krajobrazowych (PRUSZYŃSKI 1991).

O tożsamości kulturowej danego obszaru decyduje krajobraz kulturowy jako całość, a nie jako zbiór poszczególnych obiektów zabytkowych. Takie podejście, preferujące ochronę pojedynczych obiektów, a nie przestrzeni w jakiej się one znajdują, cechowało działania ochronne we wcześniejszych latach, a tym samym powodowało nieodwracalną dewastację wielkich połaci krajobrazu kulturowego (TOMASZEWSKI 1999). Działania ochronne dziś obejmują całość obszaru krajobrazu kulturowego i wiążą się z umiejętnym wykorzystaniem spuścizny kulturowej danego regionu i cech specyficznych związanych z miejscowością, położeniem geograficznym, walorami społeczności lokalnej, podstawowymi funkcjami gospodarczymi oraz z pełną świadomością osiągnięć na danym terenie (MAJDECKI 1983).

Elementy reprezentowane przez krajobraz wiejski stają się atrakcją turystyczną przyciągającą odwiedzających z miast, którzy są szczególnie złażnieni kontaktu z naturą. Istotnym czynnikiem rozwoju turystyki jest dziedzictwo kulturowe.

Materiał i metody

Badaniami, które przeprowadzano w latach 2000-2007, objęto historyczne krajobrazy wybranych regionów Polski: Mazowsza, Warmii i Mazur, Podlasia i Roztocza. Dla potrzeb badawczych wykorzystano materiały kartograficzne i ikonograficzne, tak archiwalne, jak i współczesne. Wykonano również inwentaryzacje najbardziej charakterystycznych wsi wymienionych wyżej regionów, a także określone uwarunkowania krajobrazowe. Zbadano również stan zasobów walorów kulturowych na badanych obszarach. Dokonano próby oceny specyfiki i cech tożsamościowych regionów oraz oceny atrakcyjności pod kątem turystyki, a także możliwości ochrony krajobrazowej.

Wyniki

Potrzeba wypoczynku najsilniej uwidacznia się w postaci przerw w pracy czy nauce. Przybiera ona formę wypoczynku zamiejscowego pobyтового, bądź wędrownego. Zmiana środowiska, a zwłaszcza obcowanie z przyrodą, sprzyja regeneracji zarówno psychicznej, jak i fizycznej. Tak więc turystyka jest niezbędnym i coraz powszechniejszym sposobem spędzania wolnego czasu tak w kraju, jak i zagranicą, w wymiarze cotygodniowym, okolicznościowym, czy też w okresie wakacyjnym, szczególnie sprzyjającym podróżom. Coraz powszechniej spotykanym sposobem spędzania wolnego czasu wakacyjnego na terenach wiejskich jest agroturystyka. Pozwala ona nie tylko na regenerację sił, ale jednocześnie na poznanie piękna krajobrazu różnych regionów Polski, przy jednoczesnym zaznajomieniu się z odmiennym stylem życia – bliższym naturze i związanym z nią w sposób organiczny.

Jest wiele elementów sprzyjających rozwojowi ruchu turystycznego w danym regionie. Należą do nich: walory krajobrazowe, kulturowe, sposób użytkowania terenu, dostępność komunikacyjna, a także infrastruktura turystyczna. Zazwyczaj preferowany jest odpoczynek na terenach jak najmniej przekształconych, a więc głównie rolniczych. Nie wybiera się terenów o silnym uprzemysłowieniu, a co za tym idzie często zdegradowanych. Użytkowanie rolnicze terenów staje się często gwarantem dobrych warunków dla wypoczynku. Na obszarach wiejskich znajduje się wiele obiektów kulturowo-przyrodniczych pełniących ważne i złożone funkcje. Do takich obiektów należy zaliczyć: starą zabudowę wiejską wraz z zachowanym układem przestrzennym, krzyże i kapliczki przydrożne, znaki graniczne, zadrzewienia śródpolne, remizy, a także zadrzewienia przyzagrodowe wraz z wiejskimi ogrodami przydomowymi, zespoły pałacowo- i dworsko-parkowe, miejsca bitew oraz obiekty przyrodnicze – objęte różnymi formami ochrony.

Istotnym elementem brany pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o miejscu wypoczynku jest również sieć komunikacyjna, jakość dróg i stan ich utrzymania. Ważny jest czas dojazdu do miejscowości wypoczynkowej oraz możliwość podróży po okolicy. To kolejny istotny element stanowiący o komforcie wypoczynku, w warunkach Polski często zaniedbany.

Infrastruktura turystyczna stanowi istotny element warunkujący i uatrakcyjniający pobyt turyście, a jednocześnie aktywizujący miejscową ludność poprzez tworzenie

dotychczasowych miejsc pracy w regionie. Stanowi ją baza noclegowa, obiekty sportowe, sieć gastronomiczna, szlaki turystyczne, a także obiekty kultury, takie jak muzea, galerie czy wystawy.

Dyskusja

„Głównym zadaniem ochrony krajobrazu kulturowego jest poszukiwanie optymalnych zasad pobudzania świadomości społecznej i nieustanne porównywanie osiągnięć wielu dziedzin i specjalizacji w doborze metod ochrony. Poszukiwanie kryteriów oceny wartości kulturowych i przyrodniczych, jak również pogłębienie wiedzy i wrażliwości społecznej poprzez nauczanie umiejętności samodzielnego rozpoznawania wartościowych cech krajobrazu kulturowego staje się podstawowym narzędziem zadań opieki nad dobrami kultury i ochrony krajobrazu kulturowego. Przekształcenia krajobrazu kulturowego przebiegają różnie, w zależności od poziomu cywilizacyjnego, na większą skalę występują wraz z silnym uprzemysłowieniem. Sposób zachowania ciągłości tradycji i tożsamości kultury jest problemem otwartym. Szczególną wagę ma wówczas, gdy dotyczy terenów narażonych na przekształcenia i wiążące się z tym zubożenie wartości. Postęp cywilizacyjny nie zawsze pozostaje w zgodzie z postulatami kultury” (PAWLICKI 1999).

Dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich jest bogate i regionalnie zróżnicowane. Parki i ogrody historyczne, regionalna zabudowa wiejska, kapliczki, krzyże przydrożne, drzewa sadzone na rozstajach dróg, lipy sądowe, stare cmentarze, miejsca pamięci są cennym i łatwo czytelnym wyznacznikiem przestrzeni. Powstałe w określonym środowisku przyrodniczym, według rodzimego obyczaju, choć zgodnie z europejskimi tendencjami, przyczyniają się do określania tożsamości danej okolicy, czy regionu. Ważne jest zachowanie lokalnej tradycji w ochronie określonych elementów.

Dotyczy to zarówno obiektów i elementów architektury, jak i form, dla których bazę stanowi materiał roślinny. Istotna jest w działaniach ochronnych umiejętność dostrzeżenia zasobów, określenia ich znaczenia i wartości, wskazanie właściwego postępowania w zakresie utrwalania ich struktury i formy. Dlatego ważne jest choćby utrzymanie i podtrzymanie specyficznej struktury gatunkowej, zawsze będącej wyrazem wewnętrznych powiązań i zależności środowiska przyrodniczego. Stąd nie bez znaczenia jest wprowadzanie do nowych realizacji zadrzewień przydrożnych, śródpolnych, czy innych. Przede wszystkim jednak powinny to być drzewa rodzime, charakterystyczne dla danego środowiska, krajobrazu. Dobór gatunkowy winien być dostosowany do warunków siedliskowych, uwzględniać podatność i odporność na choroby, wytrzymałość na warunki klimatyczne. Jednocześnie należy w wyborze uwzględniać także i inne walory drzew, takie jak bujny wzrost i kwitnienie, owocowanie, co wpływać będzie na przyciągnięcie okolicznej fauny.

W osadnictwie wiejskim dominują zawsze elementy ściśle użytkowe, których forma wynikała z wyznaczonej im funkcji. Tworzenie się wsi to najpierw powstawanie zabudowy mieszkalnej i gospodarczej w układzie przestrzennym, który decydował o zabezpieczeniu wsi przed niepożądanymi działaniami z zewnątrz. Kolejno pojawiały się również symbole kultu i religii – chroniące przed światem duchów i widm. Wraz z rozbudową układu, wzbogacaniem się i rozwojem mieszkańców wsi, powstały na początku

układ przestrzenny stawał się szkieletem obrastającym nowymi zabudowaniami, zdobywany, uzupełniany dla piękna i pożytku roślinnością.

We wsiach, oprócz budynków mieszkalnych i gospodarskich, spotykamy również karczmy, kuźnie, młyny wodne, a także wiatraki. Karczmy zajezdne spotykano we wsiach, przez które przechodziły szlaki handlowe. Kuźnie, podobnie jak karczmy, stały zazwyczaj w środku wsi, albo przy rozstajach dróg, w miejscach łatwo dostępnych. Młyny wodne znajdowały się czasem we wsi nad strugą, najczęściej jednak poza wsią w miejscu pozwalającym na spiętrzenie wody. Z reguły były one usytuowane na najwyższym miejscu w okolicy.

Dobrze zachowana zabytkowa zabudowa oraz utrzymanie rolniczego sposobu użytkowania ziemi stanowią wybitny walor danego miejsca, świadczący o pewnej ciągłości i niezmienności. Obecność określonych roślin, ich wygląd, zapach wpływają w znaczący sposób na charakter wsi. W zagrodach podstawowym elementem dekoracyjnym są ogrody, zazwyczaj o niewielkiej powierzchni i lokowane pomiędzy domem, a ogrodzeniem posesji. Stąd też ich współczesna nazwa przedogródki. Tradycyjne wiejskie ogródki mają pewne cechy niezmiennicze. Może dlatego do dziś na pierwszy rzut oka wszędzie wyglądają podobnie - na niewielkiej powierzchni rośnie tam mnóstwo roślin o ozdobnych kwiatach. Ogródki te były i często są rodzajem wizytówki gospodarzy, zauważanej już z drogi czy gościńca. Podstawą „dobrego” ogródka była obfitość barw i kształtów. Kompozycje roślinne miały proste formy: kępy, rzędy i klomby, a zestawienia kolorystyczne były śmiałe. Ogrody przydomowe różniły się wielkością – najbardziej okazałe były w gospodarstwach należących do zamożniejszych gospodarzy. Wszędzie jednak ogród kwiatowy stanowił domenę gospodyni. Usytuowany przed frontem domu, ogrodzony był sztachetowym płotem. Znajdowały się tu krzewy, byliny, oraz rośliny wysadzone corocznie, a także rośliny lecznicze i przyprawowe.

Do roślin uprawianych w tradycyjnych ogródkach wiejskich należą przede wszystkim gatunki okazałe i obficie kwitnące, dobrze widoczne przez ażurowy płot. W ciągu roku były to narcyzy, szafirki, niezapominajki, konwalie, tulipany, bratki, fiołki, później maki, floksy, rudbekie, kosmosy, maki, lwie paszcze, astry, chryzantemy, srebrniki. Przez ogrodzenie wyglądały na drogę nasturcje, chmiel ozdobny, groszek i powoje. W tle kwiatowych kompozycji sadzono krzewy lilaków, kaliny, hortensji i róż. Ogródki najbiedniejszych włościan były dużo mniejsze i znacznie uboższe w gatunki roślin. Rosły tam najczęściej samosiejące się kępy nawłoci, onętków, nagietków, aksamitek, ostróżek, dzwonek i rudbekii. Szczególną, bo magiczną rolę pełniły w siedliskach czarna bez i jałowiec.

Niezależnie od zamożności gospodarzy sadzono także koło domu wiele roślin posiadających walory leczniczo-kosmetyczne. Ceniono wszelkie zioła oraz rośliny o niezwykłym zapachu, takie jak: szaflwia, melisa, mięta, tymianek, rezeda wonna, wrotycz pospolity (zwany piżmem), rumianek, lubczyk, rozmaryn, nagietek. Inne zioła powszechnie porastały dzikie miejsca i były łatwo rozpoznawalne, a więc i wykorzystywane w gospodarstwie domowym, jak np. dziewanna, kocanki, mniszek, babka zwyczajna – uznane za najstarsze dziko rosnące rośliny lecznicze. Najważniejsze z ziół stanowiły często składnik obrzędowych bukietów, wieńców i wianków.

Tradycyjne wiejskie ogródki przydomowe są pełne roślin o mocnych soczystych kolorach. Tworzą barwne grupy komponowane w taki sposób, by prezentować jak najlepsze walory plastyczne. Grupy kwiatów różnej wysokości przeplatają się ze sobą tak,

by nie przesłaniać okien domu. Używane w ogródkach rodzime, swojskie gatunki roślin tworzą malowniczy, kipiący barwami gąszcz.

Wraz z rozwojem wsi stopniowo coraz częściej spotykane były przydomowe sady. O ile początkowo wykorzystywano przede wszystkim bujnie rosnące dzikie odmiany gruszy, jabłoni, czy róży polnej, których owoce przetwarzano w gospodarstwie domowym, o tyle z biegiem czasu coraz częściej uprawiano wyhodowane odmiany drzew owocowych. Za najstarsze drzewa owocowe w uprawie na wsi uważa się wiśnie, śliwę, jabłoń, gruszę i czereśnię.

Wśród drzew liściastych otaczających gospodarstwa szczególne znaczenie miały klon, lipa, dąb. Pojawiają się także kasztanowce i wiązy. Chroniły one dom przed uderzeniem pioruna i przed wszystkim złem, powstrzymywały siłę wiatru, zapewniały pomyślność człowiekowi. Ponadto sadzone na ogół pojedynczo na terenie obejścia dawały cień i miejsce dla wypoczynku. Niektóre gatunki, jak np. lipa i kasztanowiec, dostarczały liści i kwiatów do wyrobu medykamentów niezbędnych w ludowej medycynie. Pojedyncze drzewa sadzono także w ważnych i charakterystycznych miejscach we wsi, np. na rozdrożach podkreślały one wjazd do miejscowości. Drzewa otaczały opiekuńczymi konarami krzyże i kapliczki, wskazując miejsca wypoczynku, stanowiąc swoiste drogowskazy i wyznaczając przestrzeń we wsi. Duże znaczenie mają też drzewa sadzone przy drogach jako dwurzędowe aleje lub rzadziej, jako pojedyncze szpalery. Aleje wprowadzające do wsi pełniły funkcje reprezentacyjne, podróżnym wskazywały kierunek drogi, latem dawały cień, zimą pomagały nie zagubić się w bezkresnej bieli krajobrazu lub w gwałtownej zamieci. Dodatkowo przydrożne drzewa chroniły przed wiatrem a zimą także przed śniegiem. Ogrody w zagrodach wiejskich są nie tylko elementem użytkowym i upiększającym, lecz stanowią także wyraz wiejskiej tradycji.

Wsie historyczne o zachowanym układzie przestrzennym, rozciągające się wśród pól i z malowniczymi lasami na horyzoncie warte są szczególnego zainteresowania i opieki, zwłaszcza wobec szybko postępującego procesu zanikania tradycyjnych form budownictwa wiejskiego i postępującej unifikacji w każdym niemal przejawie ludzkiego życia. Szczególnie ważne jest więc zachowanie układów ruralistycznych i pielęgnowanie ich tradycyjnych elementów zarówno w makro-, jak i mikroskali. Istotne jest, aby zainteresować lokalne władze i samych mieszkańców kontynuowaniem zwyczajów przodków i podtrzymywaniem typowe i właściwe dla rejonu sposoby dekoracji zagród z użyciem od dawna stosowanych gatunków roślin.

Urozmaicony krajobraz rolniczy, obfitujący w zadrzewienia, przydroża, miedze i inne półnaturalne środowiska, w których występuje bogactwo gatunków roślin, zapewnia wysoki poziom liczebności wielu gatunkom owadów drapieżnych i pasożytniczych. Takie środowiska to również jedyne miejsca dogodnie dla zakładania gniazd przez dziko żyjące gatunki owadów zapylających, których obecność w agrocenozach jest niezbędna, jako że tylko one potrafią zapylać niektóre rośliny uprawne, takie jak lucerna czy koniuczyna (KARG i KARLIK 1993).

„Bezpośrednią implikacją wartości zadrzewień dla awifauny lęgowej jest duże znaczenie w podnoszeniu bogactwa i różnorodności zgrupowań ptaków lęgowych w skali krajobrazu. Zadrzewienia śródpolne nabierają szczególnego znaczenia dla ptaków lęgowych w wielu krajach Europy, w których krajobraz rolniczy stanowi dominującą część powierzchni. To właśnie zadrzewienia decydują o bogactwie ptaków. Obecność zadrzewień wpływa również dodatnio na faunę ssaków krajobrazu rolniczego. W za-

drzewieniach wiele gatunków znajduje warunki do reprodukcji i wychowu młodych (lisy, borsuki, wiewiórki, tchórze, kuny, zające) do zimowania (jeże, krety, drobne gryzonie) lub przetrwania w wypadku niesprzyjających warunków pogody, takich jak zamiecie śnieżne, silne wiatry przy niskich temperaturach... Zadrzewienie wreszcie to źródło pokarmu dla wielu gatunków ssaków (owoce, kora, gałązki) często w okresie zimy decydującego o przeżyciu, lub też źródło pokarmu uzupełniającego” (KARG i KARLIK 1993).

Wśród rozmaitych działań ochronnych szczególną uwagę zwraca zachowanie powiązań pomiędzy wsią jako jednostką osadniczą a otaczającym ją krajobrazem. Są to powiązania zarówno pojedynczych zagród, jak i wsi jako całości. Tendencje powiązań widokowych pomiędzy rezydencją (dwór, pałac z założeniem parkowym) a otaczającym krajobrazem pojawiły się w końcu XVIII wieku, a następnie nasiliły w XIX wieku. To z tego okresu pochodzą wspaniałe aleje wyprowadzające z siedziby głównej w kierunkach folwarków, zabudowań wiejskich czy wręcz na pola uprawne lub łąki. Także w tym czasie wprowadza się dodatkowe nasadzenia roślinne celem „uporządkowania i upiększenia otaczającego krajobrazu” (MAJDECKI 1983).

Ochrona i kształtowanie krajobrazu wiejskiego realizowana być powinna (jest) w makro- i mikroskali, tj. zarówno na poziomie regionu, jak i pojedynczej zagrody. W tym momencie zwraca się szczególną uwagę na lokalną, tradycyjną architekturę różną przecież w każdym z regionów naszego kraju. Ważne jest kultywowanie tej tradycji, podkreślanie cech charakterystycznych architektury regionalnej, o swoistej, wypracowanej przez pokolenia wielkości, kształcie, kolorze, ornamentyce.

Ten tak ważny problem doczekał się wielu badań i opracowań. Do nich należy także Karta krajobrazowa wsi opracowana w latach osiemdziesiątych XX wieku w Zakładzie Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej. Program merytoryczny Karty objął wiele zagadnień – począwszy od panoramy wsi, poprzez poszczególne jej części, zespoły zagród, aż po zależności w proporcjach brył budynków, ich form i występujących w nich detali (ŁUCZYŃSKA-BRUZDA i MYCZKOWSKI 1991).

Wnioski

Elementy krajobrazu kulturowego, takie jak parki i ogrody historyczne, regionalna zabudowa wiejska, kapliczki i krzyże przydrożne, drzewa sadzone na rozstajach dróg, lipy sądowe, stare cmentarze, miejsca pamięci, są cennym dziedzictwem kulturowym. Powstałe w określonym środowisku przyrodniczym, według rodzimego obyczaju, choć zgodnie z europejskimi tendencjami przyczyniają się do określenia tożsamości danej okolicy czy regionu. Stają się jej wyznacznikami przestrzennymi. Jest to szczególnie ważne w dzisiejszych czasach, w dobie powszechnej unifikacji. Ważne jest prezentowanie i utrzymanie tych wartości. Harmonijnie ukształtowany krajobraz kulturowy stanowi atrakcję, chętnie odwiedzaną przez turystów. Ważne jest, by istotne jego elementy umiejętnie wykorzystywać dla potrzeb turystycznych, przy jednoczesnym poszanowaniu, utrzymaniu i zachowaniu tych cennych dóbr dla przyszłych pokoleń. Zabytki są świadectwem naszej przeszłości, naszej kultury w minionych czasach. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się pod opieką konserwatora, jest jednak wiele obiektów, które nie mają jeszcze statusu zabytkowych, co nie znaczy, że nie powinny

podlegać ochronie. Duże znaczenie ma działanie władz lokalnych, jak też świadomość samych mieszkańców odnośnie do znaczenia problemu zachowania w należytych stanie tego typu obiektów.

Mimo tych niekorzystnych zmian zauważalnych w wiejskich krajobrazach, na terenie całej Polski zachowało się jeszcze wiele wspaniałych, tradycyjnie zagospodarowanych osad wiejskich. Te właśnie osady szczególnie powinny wykorzystywać tradycyjne elementy wsi jako znaczący walor turystyczny. Nie zniszczony przemysłem krajobraz wiejski oraz piękno i spokojny rytm życia wsi są nie do przecenienia jako atut miejscowości wypoczynkowych.

Ważne jest, by podejmując działania ochronne dążyć przede wszystkim do minimalizacji zmian, które zachodzą w charakterystycznych punktach wiejskiego krajobrazu, tak by nie burzyły one kompozycji, historycznej struktury przestrzennej, jej ważnych składników, doboru tworzywa i nie naruszyły właściwości środowiska przyrodniczego, warunkującego trwanie przyrodniczych elementów dziedzictwa kulturowego.

Krajobraz kulturowy na obszarach wiejskich stanowi przecież świadectwo przeszłości, symbol dawnych czasów, który pozwala na powrót myślą w inną, dawną rzeczywistość. Materialna pozostałość przeszłości daje nam szansę na poczucie wspólnoty, świadomość korzeni i stałość tak bardzo potrzebną w czasach rozlicznych zmian.

Literatura

- JĘDRYSIAK T., 2008. *Turystyka kulturowa*. PWE, Warszawa.
- KARG J., KARLIK B., 1993. *Zadrzewienia na obszarach wiejskich*. ZBŚRiL PAN, Poznań.
- KOSIŃSKI W. *Aktywizacja turystyczna małych miast*. Monogr. P. Krak. Ser. Architekt. 269.
- ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., MYCZKOWSKI Z., 1991. *Karty krajobrazowe wsi – próba regionalizacji budownictwa*. W: *Miasteczko i wieś u progu zagłady*. PWN, Warszawa.
- MAJDECKI L., 1983. *Tendencje we współczesnym kształtowaniu krajobrazu wsi Mikołów*. WOPR, Mikołów.
- PALICH P., 2003. *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju rekreacji w regionie*. *Probl. Turyst. Hotel.* 2, 6.
- PAWLICKI B.M., 1999. *Ochrona krajobrazu kulturowego*. Wyd. PK, Kraków.
- PRUSZYŃSKI J., 1991. *Polityka i prawo wobec ochrony zabytków wsi i miasteczka. Krajobraz kulturowy i jego degradacja*. PWN, Warszawa.
- ROHRSCHEIDT M.A. von, 2008. *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*. GWSHM Milenium, Gniezno.
- STUDZIENICKI T., 1999. *Rozwój turystyki a ochrona środowiska kulturowego*. *Probl. Turyst. Hotel.* 3-4.
- TOMASZEWSKI A., 1999. *Europa wartości i świadomość dziedzictwa*. W: *Dziedzictwo a turystyka*. Materiały z międzynarodowej konferencji. Kraków.

SHAPING AND PROTECTION OF LOCAL LANDSCAPE TAKING INTO CONSIDERATION THE REGION'S SPECIFICS FOR TOURISTS' NEEDS

Summary. The village character and its landscape are mirrored by the living conditions and spiritual well-being of its inhabitants. They are shaped by generations of experience, the characteristic landscape structure as well as local country tradition. Protecting the country landscape is a problem accompanied by a progressive process of degeneration and change. The primary reasons for this occurrence are changes or even the disappearance of traditional country functions, the uniformity of cultural models and in consequence the disappearance of individualism in building structures within specific regions as well as destruction of the natural environment. The process of protecting and shaping the landscape for the needs of tourism development requires a skillful use of heritage and the specific characteristics associated with the locality, geographical locations, the local population values, the basic economic factors as well as total awareness with respect to cultural values and achievements in a given locality.

Key words: cultural landscape, cultural heritage, landscape conservation, regionalism, tourism

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Anna Majdecka-Strzeżek, Katedra Architektury Krajobrazu, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, ul. Nowoursynowska 159, 02-787 Warszawa, Poland, e-mail: majdecka@intertop.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

10.11.2008

Do cytowania – For citation:

*Majdecka-Strzeżek A., 2009. Kształtowanie i ochrona krajobrazu miejscowości z uwzględnieniem specyfiki regionalnej dla potrzeb turystyki. *Nauka Przyr. Technol.* 3, 1, #21.*